

**Opening Academisch Jaar, Universiteit van Humanistiek
Maandag 5 september 2022**

Door Laurentien van Oranje, mede-oprichter Number 5 Foundation

Mevrouw de Rector,
beste studenten,
beste docenten
en aanwezigen,

Het is avond in het jaar 170 na Christus. In een legertent zit een man van bijna 50 voorovergebogen aan een wankel tafeltje. Als je dichtbij komt zie je dat hij aan het schrijven is. Waar schrijft hij over? Spreekt hij zichzelf moed in voor een veldslag? Wil hij woorden vinden om te bevatten wat hij nog niet begrijpt?

Jullie herkennen vast het beeld: het is de Romeinse keizer-filosoof Marcus Aurelius die zijn gedachten ordent. Niet om gelezen te worden, maar om via zelf-reflectie zichzelf te verbeteren. *“Zie in jezelf. Daarbinnen is een bron van het goede die nooit ophoudt te stromen, zolang je niet ophoudt jezelf te onderzoeken,”* is een van de vele Stoïcijnse wijsheden in zijn werk Meditaties.

Zijn overpeinzingen doen me denken aan een jongen van net 19 met wie ik laatst een onverwacht telefoongesprek had. Hij heet Gamal en komt uit Almere. Hij is net als 95 000 andere kinderen gedupeerde van de kinderopvangtoeslagaffaire. Voor hem is het buiten de gevangenis waar hij nu vastzit ook een soort oorlog. Buiten hun macht om kwam zijn gezin in armoede vanwege de kinderopvangtoeslagaffaire. Hij zocht naar manieren om voor geld en eten te zorgen. Net als Marcus Aurelius schrijft Gamal zijn gedachten en gevoelens van zich af om naar zichzelf te kijken en zichzelf te verbeteren. Hoe hij zo dom had kunnen zijn om niet naar zijn moeder te luisteren en toch een overval pleegde, vertrouwt hij me toe. Wat hij aan zichzelf moet verbeteren om toch nog een kans te hebben om architect te worden, wat altijd zijn jongensdroom was? Ook Gamal deelt zijn vragen om zijn gedachten te ordenen en te leren wat hij wel én wat niet had moeten doen. ‘Ga ervoor,’ kon ik hem aan het einde van het gesprek alleen nog maar toefluisteren. ‘Het is niet te laat om architect te willen worden.’

Iedere dag leer ik van mensen zoals Gamal, zijn wijze moeder en vele andere gedupeerden met wie ik samenwerk. Eenvoudig is die samenwerking niet, want we kijken met verschillende ogen. Zo heb ik de luxe om vanuit vertrouwen met mensen om te gaan. De luxe om de verwachting te hebben dat wanneer ik hulp nodig heb, ik het ook kan vinden en krijgen. De luxe om vertrouwen te hebben dat het goed komt als het leven tegenzit. Deze luxe, zo is iedere dag duidelijk, is geen gegeven. Het enige dat ik kan doen is gericht blijven op de gezamenlijke missie en alle andere blikken respecteren.

Deze zo andere perspectieven en woorden, dwingen me natuurlijk om over mijzelf te reflecteren. Wat zijn mijn denkkaders, aannames en kompas? Realiseer ik me wat ik niet weet? Heb ik wel recht van spreken? Doe ik het goede? Is het aan mij om te doen wat ik doe? In die fragiele samenwerking komen iedere dag fundamentele begrippen zoals waardigheid, rechtvaardigheid en menselijkheid tot leven. Om eerlijk te zijn snap ik daar iedere dag een beetje meer én een beetje minder van. En geloof me, het is bevrijdend om aannames los te kunnen laten. Het maakt nederig om iedere dag weer te ervaren dat mijn perspectieven niets meer dan mijn beperkte perspectieven zijn. Ik denk dat Marcus Aurelius dat had beaamd. *“Alles wat we horen is een mening, geen feit. Alles wat we zien is een perspectief, niet de waarheid,”* schreef hij.

Ik vecht ervoor dat we jongens als Gamal ook echt een tweede kans gunnen. Dat we de moeite nemen om hem niet blijvend in een hokje stoppen. Dat we nieuwsgierig blijven naar de context van levensverhalen en daar consequenties uit trekken voor de aanpak en interventies die we daar vervolgens op loslaten. En ik gun besluitvormers het bewustzijn dat eigen aannames, vooroordelen en overtuigingen in de weg staan van dieper luisteren. Dat het stellen van open vragen vaak meer wijsheid oplevert over ‘de onderstroom’ dan snelle antwoorden die alleen de bovenstroom aanraken van een probleem.

Zelfreflectie over eigen beperkingen van kennis biedt opening naar reflecties van anderen. Zo ontstaat bewustzijn dat de kennis van de mensen om wie het gaat uiteindelijk de diepste wijsheid bevat. Dat vraagt dat we mensen zoals Gamal niet alleen als slachtoffers of foutdoeners zien, maar als mede-mensen met essentiële kennis over andere realiteiten dan die van jezelf.

Ik heb altijd al geloofd in de waarde van het luisteren naar verschillende perspectieven om een vraagstuk te doorgronden. De perspectieven van mensen om wie het vraagstuk gaat, maken het onzichtbare, zichtbaar. Zij bieden de “bronkennis”, zoals een collega die ook gedupeerd is door de kinderopvangtoeslagaffaire, het noemt. Door daar volstrekt open, gelijkwaardig en zonder waardeoordeel mee te verbinden en naar te luisteren, worden patronen en dwarsverbanden zichtbaar van wat er écht aan de hand is. Ik maak me er zorgen over dat er vaak de tijd niet voor wordt genomen om op die open manier te luisteren - juist ook tússten de regels door – en door te vragen om te horen waar pijn én openingen voor verbetering zitten. Als je luistert vanuit je eígen denkkader en je eígen aannames, bedenk je de verkeerde vragen en hoor je al helemaal niet wat de ander bedoelt. En krijg je dus niet de informatie en wijsheid die je nodig hebt om een vraagstuk in alle gelaagdheid te doorgronden. En met de verkeerde kennis meet je jezelf misschien een verkeerde rol aan. Kan een dader bijvoorbeeld ook de oplosser zijn van het probleem dat hij heeft veroorzaakt?

Ieder van jullie hebben vast eigen voorbeelden in de samenleving of je eigen omgeving waar deze redeneerlijn van toepassing op is....

Wat mij ook intens bezighoudt is hoe we de waarde inschatten van die bronkennis – en dus van de mensen áchter die bronkennis. Wie nemen we serieuzer als we een complex vraagstuk zoals laaggeletterdheid, kinderarmoede of de kinderopvangtoeslagaffaire willen doorgronden? Iemand die het vraagstuk vanaf een afstand bekijkt – consultants, ambtenaren, politici, professionals en mensen zoals ik - of mensen die vanuit het échte leven woorden kunnen geven aan de gelaagde realiteiten en gevoelens waar deze vraagstukken uiteindelijk over gaan?

Neem laaggeletterdheid. *Ik* weet niet hoe het is om niet goed te kunnen lezen en schrijven.... Dan is het toch volstrekt logisch dat al die onzichtbare mensen die dat uit ervaring wél weten, dé bron zouden moeten zijn van ons denken en handelen?

Als ik over mijzelf spreek: ik voel alleen het recht om oprecht nieuwsgierig te zijn naar al die verschillende ervaringen, door te vragen en tussen de regels door te luisteren. En dan al die dimensies die ik als mens heb gehoord samen te vertalen naar denkrichtingen voor oplossingen. In deze vertaalrol vecht ik ervoor dat we de bronkennis-mensen vooral niet enkel tot ‘ervaringsdeskundigen’ reduceren.

Maar hen gewoon zien als mede-mensen met kennis en ervaring die anders én gelijkwaardig is. Ik heb nooit goed begrepen waarom afstand-kijkers eigenlijk vaak de norm bepalen.

Alle perspectieven zijn nodig om tot een gezamenlijk beeld van de werkelijkheid te komen, zoals natuurkundige David Bohm zo helder uiteenzet in zijn boek 'On Dialogue'.

Onderstrepen dat juist *diverse* perspectieven nodig zijn om complexe vraagstukken te kunnen doorgronden, dat is waar deze universiteit zo mooi aan kan bijdragen. En dan wetenschappelijk onderbouwen waarom het cruciaal is om te luisteren naar de mensen om wie een vraagstuk gaat en hen daarin ook te erkennen. En wat dat vraagt, juist ook van 'afstand-kijkers'.

Volgens mij komen we met nederigheid al een heel eind: nederig zijn over de beperkte kennis en rol die je hebt. Tim 'S Jongers, directeur van de Wiardi Beckman stichting noemt dit 'principiële bescheidenheid.'

Juist deze universiteit kan op deze manier een belangrijke bijdrage leveren aan complexe maatschappelijke vraagstukken, waar menselijkheid een rol in speelt. Door er dieper over na te denken en vanuit neutraliteit de dialoog van onverwachte perspectieven te faciliteren, dragen jullie bij aan een rechtvaardige en duurzame samenleving. Dat is van immense waarde, juist in deze tijd van grote transities waarin mensen vaker tegenover elkaar staan dan dat ze elkaar opzoeken om samen het probleem op te lossen. Pak die ruimte, dierbare universiteit van Humanistiek!

Neutraliteit betekent dat je jezelf niet groter, maar ook niet kleiner maakt. Impact maken vraagt juist om wendbaarheid in geest en praktijk, en dat is de kracht van een kleine universiteit lijkt me. Jullie kunnen dus vanuit neutraliteit en wendbaarheid innoveren, schuren, onderzoeken en inspelen op de actualiteit. Ook hier fluister ik alle studenten en docenten toe: 'ga ervoor'! De samenleving heeft het nodig!

Tot slot nog iets over het belang van taal als belangrijkste instrument in dialoog en maatschappelijke vernieuwing. Woordkeuzes leggen het perspectief en rolbepaling in het probleem bloot. Een zin die ik bijvoorbeeld vaak hoor van afstand-kijkers - in mijn werk: 'we gaan gedupeerden betrekken.' Dan denk ik: 'wie is "we"? En wie heeft welke rol om wie te "betrekken". Moeten de rollen niet worden omgekeerd?

Neem dus de tijd en ruimte om grote woorden te ontrafelen zoals 'we,' 'menselijke maat', 'participatie', 'verwachtingen,' herstel van vertrouwen, 'kwetsbaarheid' en 'menselijkheid'. Juist deze universiteit kan inzoomen op de botsing tussen systeemlogica en menslogica om de kern van een vraagstuk te bevatten. Om woorden en begrippen te ontleden en in een context van gelijkwaardigheid te plaatsen. En de rol te spelen van neutrale vertaler zodat verschillende mensen elkaar gaan begrijpen en daarmee de basis leggen van gelijkwaardige samenwerking.

Maar, dan is nederigheid wel geboden....

Marcus Aurelius en Gamal nemen beiden de moeite om hun zelf-reflecties te delen. Dat vraagt moed, want delen betekent dat een ander er iets van kan vinden, ook als je er niet om vraagt. Hún moed is voor mij een uitnodiging om het ook te durven. Om te delen wat ik weet en vooral te delen wat ik niet weet en steeds weer op zoek te gaan naar de perspectieven van anderen. 'Ga ervoor', zou mijn boodschap zijn aan jullie studenten. Wat een voorrecht om van alles te kunnen onderzoeken, iedere dag, dagenlang. Het is ons mens-zijn dat ons definieert, niet een functie, rang, titel of leeftijd.

Ik hoop dat jullie zelf-reflectie zien als manier om open te staan voor de perspectieven van anderen en deze als gelijkwaardig te zien. Alleen al door het zelf te doen, draag je al bij om de samenleving humaner te maken.

Dank u wel.

